

Бранко ПАНОВ

МЕТОДИЕВОТО СЛОВЕНСКО КНЕЖЕСТВО ВО МАКЕДОНИЈА*

Проблематиката околу Методиевото словенско кнежевство во последно време сè повеќе ги привлекува познавачите на Кирило-Методиевото дело¹. Причина за тоа е сè уште големиот број нерешени прашања кои останале отворени во науката поради слабите и неодредени изворни податоци. Потпирајќи се врз расположливите извори (пишани и материјални), како и врз досегашните научни резултати во проучувањето на кирило-методиевската проблематика, со овој наш прилог сакаме да фрлиме извесна светлина врз десетгодишната кнежевска дејност на Методиј меѓу Струмјаните во Македонија.

*
* *
*

Солунските браќа Кирил и Методиј, кои го прославили семејството на Лав и Марија и по таткова и по мајчина страна, потекнувале од богати благороднички семејства, кои, според вестите од Методиевиот животописец, им биле познати „на царот и на целата Солунска област“². Нивниот татко Лав, кој во Летописот на Поп Дукљанин е означен како „патрициј Леон“³, извршувал друнгарска должност под власта на стратегот на Солунската тема⁴. Високата должност и углеодот што го уживал друнгарот Лав овозможиле неговите деца уште од млади години да стекнат високо образование и да си отворат пат за искачување високо во византиската државна хиерархија.

* Реферат по повод 1100 годишнината од смртта на Методиј поднесен на XVII-то годишно собрание на Сојузот на друштвата на историчарите на СР. Македонија, во Струмица на 19 април 1985 година.

¹ Види: С. Б. Берштейн, Константин-Философ и Мефодий. Москва 1984, стр. 40 и сл.

² Климент Охридски, Събрани съчинения, т. 3. Пространни жития на Кирил и Методий. Подготвила за печат Б. Ст. Ангелов и Н. Кодов. София, 1973, стр. 187, 198 / Потаму: Климент Охридски, Пространни жития на Кирил и Методий.

³ Ljetopis Pora Dukljanina. Izd. V Mošin. Zagreb, 1950, str. 48.

⁴ Климент Охридски, Пространни жития на Кирил и Методий, стр. 89, 1,120, 142 бел. 2; сп. и С. Берштейн, Константин-Философ и Мефодий, стр. 38.

Методиј, чиешто крстено име најверојатно било Михаил⁵, како постар син на друнгарот Лав, согласно со византиските обичаи, требало да го следи патот на својот татко⁶. Лав му овозможил на Методиј да се школува во оние солунски училишта што ги посетувале децата од побогатите семејства и кои главно се подготвувале за извршување на воено-административни должности⁷. Методиј уште од своите детски години почнал да се истакнува во стекнувањето на воените вештини, што во голема мерка се должело и на неговиот телесен изглед, на бистрината и мудроста. Затоа уште „од детството“ Методиј бил сакан и фален од „учените луѓе“,⁸. Овие вести од Методијево Пانونско житие се потврдуваат и од Пофалното слово на Кирил и Методиј: „Методиј од млади години започна да прима световни почести. Со мудроста тој беше како благомирисен цвет во цутење и беше сакан од сите владетели“⁹.

Младиот Методиј, следејќи го животниот пат на својот татко, отпрвин најверојатно вршел воени должности во рамките на Солунската тема, каде што сè до својата смрт во 841 година ја извршувал друнгарската должност и татко му Лав¹⁰. Своето школување Методиј најверојатно го завршил во времето на императорот Теофило (829—842), кога како добар воин се истакнал на воено поле. Во прилог на тоа говорат и вестите од Пофалното слово на Кирил и Методиј, дека тој уште „од млади години“ важел за добар говорник и дека „во службата на сите им бил мил и во војната се пројавувал како криласт, како Самсон и како Гедеон, и се покажувал страшен како Исус Навгин“¹¹. Славата што ја стекнал Методиј со таквите свои воени подвизи брзо се пренела низ целата Солунска област, а и во царскиот двор во Цариград¹². Во таа смисла говорат и податоците од т. н. Вистинска повест за Кирил и Методиј дека Методиј, по завршувањето на школувањето и доаѓањето „до машка возраст, станал војник и, бидејќи бил мажествен и во сè достоин, за тоа познат станал во самиот царски двор“¹³. Секако, воените подвизи на Методиј му обезбедиле голема слава уште пред да наполни дваесетгодишна возраст, зашто византискиот император, „кога бил на 20 години го поставил за кнез на Словените“¹⁴, т. е. доделувајќи му „војводски чин“¹⁵, го испратил да управува „словенско кнежевство“. За тоа говори животописецот на неговото Пانونско житие: „Најпосле, кога царот дозна за неговата бистрина, му даде да управува словенско кнежевство —

⁵. С. Б. Берштейн. Константин-Философ и Мефодий, стр. 40.

⁶. С. В. Троицкий, Св. Мефодий как славянский законодатель. — Богословские труды, Московской патриархии, Сборник второй. Москва, 1961, стр. 97.

⁷. В. С. Киселков, Славянските просветители Кирил и Методий. София, 1946, стр. 85—96.

⁸. Климент Охридски, Пространни жития на Кирил и Методий, стр. 187—189.

⁹. А. Теодоров-Балан, Кирил и Методи, I. София, 1920, стр. 120.

¹⁰. С. В. Троицкий, Св. Мефодий. . . ., стр. 97.

¹¹. А. Теодоров-Балан, Кирил и Методи, I, стр. 120.

¹². Климент Охридски, Пространни жития на Кирил и Методий, стр. 187—198.

¹³. Н. Л. Туницкий, Св. Климент, епископ словенский. Его жизнь и просветительная деятельность. Сергиев Посад 1913, стр. 263 /Приложения/

¹⁴. А. Теодоров-Балан, Кирил и Методи, II. София 1934, стр. 38.

¹⁵. А. Теодоров-Балан, Кирил и Методи, I, стр. 120.

како да предвидуваше, би рекол јас, дека ќе го испрати за учител на Словените и прв архиепископ, за да ги изучи сите словенски обичаи и по малку да навикне на нив” (црѣ оубѣдѣвъ въстроствъ него, княжение юмоу дастъ дѣржати словѣнско — рече же азъ, тако прозвѣра, како и хоташе оучителѣмъ словѣннѣмъ послѣлати и първаго архипѣ, да вы прооучилъса въскѣмѣ обычаемѣмъ словѣнскимъ и обыкѣмъ на по малоу)¹⁶. Исто така и вестите од Проложното житие на Методиј говорат дека царот него секогаш го имал пред себе и дека, кога бил на 20 — годишна возраст, го поставил за кнез на Словените (егда же бысть в лѣтъ постави его княземъ въ Словѣнѣхъ)¹⁷.

Во овие житија, за жал, не е наведена местоположбата на Методије-вото словенско кнежевство и кога тој со него управувал. Бидејќи и во другите расположливи пишани извори нема податоци за тоа, Методије-вата кнежевска кариера сè до денес останала предмет на полемика меѓу познавачите на кирило-методијевската проблематика.

По прашањето за местоположбата ма Методијеовото словенско кнежевство, уште пред повеќе од сто години, веднаш по публикувањето на т.н. „Панонски легенди” од А. В. Горски¹⁸ во 1848 година, П. Шафарик се искажал дека Методиј бил едно време управник или војвода на словенска област, веројатно на Струмската, која зависела од Грците¹⁹. По него, ова гледиште го прифатиле и поткрепиле со нови аргументи С. Палаузов, Е. Димлер, Ф. Рачки, В. Билбасов, С. Јахонтов, Ф. Дворник, Р. Наследова, С. Троицки, Ив. Дуйчев²⁰. Друга група научници, пак, предводени од М. Дринов, К. Иречек, Ив. Малишевски, А. Теодоров-Балан, В. Велчев, П. Мутафчиев²¹, дошле до констатација дека Методијеовото словенско

¹⁶. Климент Охридски, Пространни жития на Кирил и Методий, стр. 187, 198.

¹⁷. А. Теодоров-Балан, Кирил и Методи, II, стр. 38.

¹⁸. А. В. Горский, О Свв. Кирилле и Мефодие. — Московитянин, №6. Москва, 1843, стр. 406—434.

¹⁹. П. Шафарик, Расцвет славянской письменности в Булгарии. Москва, 1848, стр. 4.

²⁰. С. Н. Палаузов, Век болгарского царя Симеона. Санктпетербург, 1852, стр. 66. E. Dummler, Die rannonische Legende S. Method vom heiligen ius — Archiv für Kunde österreicheische Geschichts — quellen 13-er Band. (1854), S. 21; F. Rački, Viek djelovanje Sv. Cyrilla i Methoda slovensnih apostolov, sv. II. Zagreb, 1859, str. 86; В. А. Бильбасов, Кирилл и Мефодий по документальным источникам, ч. 2 С. — Петербург 1868—1871, стр. 160; С. Д. Яхонтов, Юбелейная речь. — Кирилло-Мефодиевский сборник в память 1000-летия блаженной кончины Св. Мефодия, архиепископа мораво-панонского. Рязань, 1885, стр. 112; F. Dvornik, Les Légendes de Constantin et de Méthode vnes de Vuzance. Prague 1933, p. 17; Р. Наследова, Македонские славяне конца /X-начала X века по данным Иоанна Камениаты. Византийский временик, т. X/. Москва, 1956, стр. 85, 87; С. В. Троицкий, Св. Мефодий. . . ., стр. 96—108; Ив. Дуйчев, Нов исторически извор за българо-византийските отношения през првата половина на IX в. — Известия на института за история, т. 14—15. София, 1964, стр. 354.

²¹. М. С. Дринов, Заселение Балканского полуострова славянами. Москва 1872, стр. 174; К. Иречек, История на българите, София 1929, стр. 73; Ив. Малишевский, Святис Кирилл и Мефодий первоучители славянские. Киев, 1886, стр. 35; А. Теодоров-Балан, Свети Климент Охридски в книжевния помен и в научното дирене. София, 1919, стр. 26; В. Велчев, Константин-Кирил и Методий в старобългарската книжнина. София, 1939, стр. 87—88; П. Мутафчиев, История на българския народ, I. София, 1934, стр. 188—189.

кнежевство се простирало во Тесалија. Првиот издавач на Краткото Кирилово житие А. Гилфердинг²², пак, дошол до убедување дека Методиј долго време ги управувал Струмјаните и дека неговото кнежевство ја опфаќало „склавинијата“ што се простирала во североисточниот дел на Македонија, во која влегувала и Брегалничката област²³. Дека Методиј ја управувал Брегалничката област се изјасниле и И. Бељаев и Х. Поленаковиќ²⁴. Во овој крај на Македонија, поправо околу Струмица, го лоцирале Методиевото словенско кнежевство и Ф. Шишиќ и Љ. Јурковиќ²⁵.

Покрај овие гледишта, во научната литература се искажани и други дека Методиевото словенско кнежевство се наоѓало „по бугарската меѓа“²⁶, во Солунската тема во Македонија²⁷, потоа во Мала Азија²⁸ итн.

Расположливите изворни податоци, гледани од повеќе страни, сепак не водат кон тоа дека Методиевото словенско кнежевство се наоѓало на север од Солун, т.е. дека ја опфаќало Стримонската склавинија, чиешто јадро го сочинувале струмичко-брегалничките краишта. Тие биле од големо воено-стратегиско значење за Византиската империја, зашто биле тесно поврзани со градот Солун²⁹. Во прилог на тоа говори и фактот што во XI век Струмичката област била уредена во воено-административен поглед од Византија како „тема Струмица, (θέματα Στρουμιτζης)“³⁰. Преку зачестените воени походи и колонизатор-

²² А. Гилфердинг, Письмо к Редактору. — Известия Второго Отделения Императорской Академии Наук по отделению русского языка и Словесности, т. VI, вып. IV. Санктпетербург, 1857, стр. 383—384.

²³ А. Гилфердинг, Собрание сочинений, т. I. С. — Петербург, 1868, стр. 190, 301, бел. 1, 302.

²⁴ И. Бељаев, Жизнь Святых Кирилла и Мефодия, учителей славянских. Москва 1871, стр. 4; Х. Поленаковиќ, Климент Охридски, живот и дејност — Книга за Климент, Скопје, 1966, стр. 9; истиот, За словенските просветители Кирил и Методија, — Просветно дело, г. XXV, бр. 1—2, Скопје, 1969, стр. 4.

²⁵ Ф. Šičić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb 1925, str. 366, бел. 6; Љ. Јурковиќ, Прва дипломатска мисија Константина — Тхирила, просветителя Словена. — Зборник за друштвене науке, Матица Српска, 13 — 14. Нови Сад, 1956, стр. 30.

²⁶ Fr. Grivec, Žitja Konstantina in Metodija. Ljubljana 1951, str. 30.

²⁷ Е. Георгиев, Кирил и Методиј, основоположници на славянските литератури. София, 1956, стр. 45; истиот, Кирил и Методиј. Истината за създателите на българската и славянската писменост. София, 1969, стр. 40.

²⁸ А. С. Будилевич, Несколько мыслей о греко-славянском характера деятельности Свв. Кирилла и Мефодия. — Мефодиевский юбилейный сборник изданный Импер. Варш. Университета к 6 апрѣля 1885 г. стр. 14; К. М. Куев, Малоазийската теория за езика на Св. Кирила и Методия. — Училищен преглед, г. XXXIX, кн. 1. София 1940, стр. 33; истиот, Към въпроса за началото на славянската писменост. — Годишник на Софийския университет, Филологически факултет, г. 1959/60. София, 1960, стр. 83. бел. 2; А. — Е. Тахиос, Создание и деятельность литературного круга Константина-Кирилла до моравской мисии. — Сб. Константин Кирил Философ. София, 1971, стр. 188 и сл.

²⁹ Б. Панов, Општествено-политичките прилики во Струмичката област од крајот на VI до почетокот на X век. — Гласник на Институтот за национална историја. г. V, бр. 2, Скопје, 1961, стр. 231, бел. 169.

³⁰ Грчки извори за българската историја, VII. София 1968, стр. 84 и сл.; Б. Панов. Струмица и Струмичката област во средниот век /VI—XI век/. — Акта Велуса, Скопје, 1984, стр. 68 и сл.

ските мерки, Византија не успеала, во овој немирн крај на Македонија да воспостави постојана и стабилна власт, т.е. да формира воено-административна единица (тема). Таква сигурна власт таа имала само во градот Солун и околината, зашто до 836 година неа ѝ успеало да ја создаде Солунската тема³¹. По реката Струма Византија успеала да формира тема дури кон крајот на IX век³². Во таа смисла нема основа гледиштето на Е. Димлер и Ф. Рачки дека Методиј станал стратег на Струмјаните³³. Исто така без аргументи е и мислењето на С. Јурковиќ дека Методиј бил „Струмички стратег“³⁴.

Методиевото словенско кнежевство најверојатно спаѓало во редот на нижите воено-административни единици (друнгаријати, катепанати, клисури, дукати, архонтии)³⁵, за што се застапувале повеќе учени³⁶. Наспроти Димлер и Рачки, кои Методиевото словенско кнежевство го изедначиле со Стримонската тема, Ф. Дворник се изјаснил дека тоа сочинувало архонтија (*ἀρχοντία*), која и претходела на идната Стримонска тема³⁷. Меѓутоа, како што правилно уочиле П. Лемерл и Р. Наследова, нема сигурни докази дека Стримонската област тогаш била опфатена во воено-административен поглед во рамките на византиските архонтии³⁸. Таквото гледиште го поделил и С. Троицки, кој со доста аргументи се изјаснил дека Методиј станал „кнез на клисура“, т.е. „архонт на клисура“. Тоа свое гледиште тој го базира и врз фактот што долината на Струма била одделена од Бугарија со повеќе теснини (*κλεισούρα*).³⁹ Затоа, клисурите кои, како пониски воено-административни единици на тематското уредување во Византија почнале да се појавуваат од IX век, биле формирани обично во пограничните брдски краишта. Во таа смисла и називот клисура (*κλεισούρα*) се развил од географскиот поим клисура, кој означувал теснина, тешко проодно седло. Со време овие тесни премини биле затворани, со што било попречувано поминувањето на непријателот. Така, географскиот поим клисура постепено му отстапил место на тематскиот поим „клисура“ со значење на погранична област. Инаку, Стримонската клисура претставувала самостојна воено-административна единица и, како таква, таа била единствена на Балканскиот Полуостров, за разлика од Мала Азија, каде што ги имало повеќе. Главната задача на клисурите била во нив да се изгради цврста

³¹ С. В. Троицкий, Св. Мефодий., стр. 101.

³² S. Antoljak, Dali je Strimon bio klisura ili tema u ranom srednjem vjeku? — Акта Велуса, Скопје, 1984, стр. 81—86.

³³ F. Dümmler, Die pannonische Legende vom heiligen Methodius, S, 165; F. Rački, Vieki i djelovanje Sv. Cyrila i Methoda, II, str. 11; Р. Наследова, Македонские славяне... , стр. 87.

³⁴ Љ. Јурковиќ, Прва дипломатска мисија Константина... стр. 30.

³⁵ Опстојно за нив, види: Ј. Ферлуга, Нижје војно-административне јединице тематског уређења. — Зборник радова Византолошког института, кн. 2. Београд, 1953, стр. 61—94.

³⁷ Вид.: С. В. Троицкий, Св. Мефодий, ... стр. 100 и сл.

F. Dvornik, Les Légendes... , p. 15—18.

³⁸ P. Lemerle, Philippes et la Macédoine orientale a l'époque chrétienne byzantine-Paris 1945, p. 128; Р. Наследова. Македонские славяне..., стр. 87.

воена организација и преку сконцентрирањето на воената и цивилната власт во рацете на нивниот управник, клисуархот, најпрвин да се обезбеди во загрозените од непријателите краишта одбраната, а потоа тие да служат и како бази за напад⁴⁰. Со оглед на фактот дека струмичко-брегалничките краишта биле поврзани со такви клисури⁴¹ и дека тие од времето на Пресијан биле загрозени од Бугарите, има основа да се прифати гледиштето дека Методиевото словенско кнежевство било уредено како клисура. Во таа смисла, доста убедливо е искажувањето на С. Троицки дека „во четвртата деценија на IX век, кога над Стримон постојано висел, а понекогаш и пагал на него, мечот на бугарската агресија а на помошта од страна на централната власт во потребниот момент не можело да се смета, бидејќи таа (Византија — б.м.) била целосно зафатена со борба на други фронтови, таквата концентрација на власта била неопходно потребна. За широките полномоштија на Методиј говори и неговата блискост со логотетот Теоктист и со самиот император, кој, според соопштението на Проложното житие на Методиј, „го имал него секогаш пред себе“⁴².

Дека Методиј 10 години ги управувал струмичко-брегалничките краишта говори и едно запишано народно предание од струмичкиот крај: „Св. Методиј цели 10 години им го проповедал на Словените словото божје по Бела Река што тече источно од Велјуса, на три четвртини час, минува низ с. Водоча и по горниот тек се вика Бела Река, а по долниот Водочница“⁴³. Исто така, и друго едно предание од овој крај говори дека водочкиот манастир Св. Леонтиј „во старо време бил расадник на просветата и место за поклонение“⁴⁴ и дека во овој крај дејствувал Климент Охридски⁴⁵. Ова соопштение, пак, доста се совпаѓа со известувањето од Теофилакт Охридски во Климентовото житие, дека Климент „како никој друг го знаел животот му (на Методија,) зашто од младешки и јуношески години го придружувал и ги видел со очите си сите дела на својот учител“⁴⁶. Потпирајќи се врз ова Теофилактово известување, Н. Туницки со право се изјаснил дека Климент потекнувал од оние Словени кои „живееле во Македонија — во Солун или во она „кнежение словенско“, во кое Методиј служел како војвода“⁴⁷. Затоа, во право е А. Гилфердинг кога вели дека „Методиј во продолжение на многу години бил управник на еден дел од Македонија, имено на

³⁹. С. Троицкий. Св. Мефодий . . . , стр. 102.

⁴⁰. Ibidem; J. Ферлуга, Ниже . . . , стр. 76—77.

⁴¹. Б. Панов, Струмица и Струмичката област во средниот век, стр. 65 и сл.

⁴². А. Теодоров-Балан, Кирил и Методи, II, стр. 38; сп.: С. Троицкий, Св. . Мефодий. . . , стр. 102.

⁴³. Г. Трайчев, Манастирите в Македония. София, 1933, тр. 172.

⁴⁴. А. Герасим, Материали по географията, Струмишко. — Библиотека, г. III, кн. XVI—XVII. Пловдив, 1896, стр. 78.

⁴⁵. Григорович, Овчерк путешествия по европейской Турции. Казан, 1848, стр. 142—143.

⁴⁶. Гръцките жития на Климент Охридски, Увод, текст, превод их ообяз. бележки Ал. Милев. София, стр. 81, 1966.

⁴⁷. Н. Л. Туницкий, Св. Климент. . . , стр. 114.

оној дел од неа кој, по своето исклучително словенско население, во тоа време се нарекувал Славинија” и дека „таа била североисточна Македонија” во која „се наоѓала и Брегалница”⁴⁸. Во таа смисла доста е убедливо и искажувањето на Ф. Шишиќ дека Методиевото „словенско кнежевство” се наоѓало „секако недалеку од Солун, можеби околу Струмица”,⁴⁹. Исто така доста конкретен е и Л. Јурковиќ кога се определил дека Методиевото словенско кнежевство го имало за средиште струмичкиот крај⁵⁰. Дека средиштето на Методиевото словенско кнежевство се наоѓало во струмичко-брегалничките краишта, врз база на најновите археолошки резултати од ископувањата во локалитетот Баргала-Брегалница се изјаснила и археологот Б. Алексова⁵¹.

Расположливите изворни податоци, како и запишаното народно предание од струмичкиот крај, како што се гледа, доста одредено говорат дека Методиевото словенско кнежевство ја имало за средиште Струмичката област и дека тоа ги опфаќало Брегалничката и другите поблиски области од североисточна Македонија, кои од 40-тите години на IX век станале гранични со проширената бугарска држава⁵².

Во научната литература нема единствено гледиште и по прашањето околу времето кога Методиј го управувал своето „словенско кнежевство”. Причина за тоа се слабите и неодредени изворни податоци. Во Методиевото Панонско житие само се наведува дека Методиј го управувал кнежевството „многу години” (лѣѣта многа)⁵³. Нешто поодредено говорат податоците од Методиевото проложно житие, дека Методиј како „кнез на Словените” дејствувал „10 години” (И прѣвѣкъ тамо і лѣѣтъ)⁵⁴. Исто така и во Хилендарското сказание и Вистинската повест за Кирил и Методиј се нагласува дека кнежевството Методиј го управувал 10 години (тамъ десѣтъ година поживи)⁵⁵. Во прилог на тоа одат и вестите од народното предание од струмичкиот крај, кои говорат дека Методиј, на чело на словенското кнежевство стоел „цели 10 години”⁵⁶.

Врз основа, главно, на овие кратки изворни податоци, во научната литература се искажани две спротивни гледишта по прашањето околу времето кога Методиј го управувал „словенското кнежевство”. Првото

⁴⁸. А. Гилфердинг, Собрание сочинений, т. II. — С. — Петербург, 1868, стр. 302.

⁴⁹. F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, str. 366, bel. 6.

⁵⁰. Л. Јурковиќ, Прва дипломатска мисија Константина. . . , стр. /30.

⁵¹. Б. Алексова, Баргала—Брегалница во светлината на новите археолошки истражувања. — Гласник на Институтот за национална историја, г. XI, бр. 3. Скопје, 1967, стр. 5—82.

⁵². Б. Панов, В којој области Македонија била Мефодиева кнежевина. — Actes du IIe congrès international des études du Sud-est Européen, t. II... Histoire. Athènes 1972, стр. 373; истиот, Струмица и Струмичката област во средниот век, стр. 55.

⁵³. Климент Охридски, Пространни жития на Кирил и Методиј, стр. 187, 198 204, гл. III, бел. 1.

⁵⁴. А. Теодоров-Балан, Кирил и Методиј, II, стр. 38.

⁵⁵. Н. Л. Туницкиј, Св. Климент. . . , стр. 264 /Приложения/; С. Троицкиј, Св. Мефодий. . . , стр. 98.

⁵⁶. Г. Трајчев, Манастирите в Македонија, стр. 172.

се сведува на тоа дека Методиј дејствувал како словенски кнез до 40-те години на IX век⁵⁷, а другото од средината на 40-те до средината на 50-те години⁵⁸.

Поаѓајќи од фактот дека поголемиот дел од територијата на Стримонската склавинија што ја управувал Методиј паднала под бугарска власт во 50-тите години на IX век, кога на чело на бугарската држава стоел кнезот Борис (852—889)⁵⁹, има основа да се прифати како најубедливо и аргументирано гледиштето дека кнежевската дејност на Методиј започнала од средината на 40-те години на IX век.

Методиј својата 10-годишна дејност меѓу Струмјаните ја започнал кога имал 20 години. Во прилог на тоа говори веста од неговото Проложно житие, дека Методиј, кога „бил на 20 години, (царот) го постави него за кнез на Словените“⁶⁰. Тоа пак ни дава за право поконкретно да го одредиме времетраењето на управничката кариера на Методиј: од 845—855 година. Од друга страна, пак, ова датирање ни дава за право да се изјасниме и да дадеме одговор на прашањето околу годината на раѓањето на Методиј. Со оглед на фактот дека Методиј, кога станал управник, имал 20 години, тој би можел да е роден во 825 година, а што говори дека голема разлика во години меѓу него и помалиот брат Константин немало. Во таа смисла, неаргументирано останува гледиштето дека Методиј бил многу постар од Константин, т.е. дека бил роден пред 815 година⁶¹. За време извршувањето на својата управничка дејност меѓу Струмјаните Методиј создал и свое семејство. Во прилог на тоа говорат вестите од Службата на св. Методиј, дека кога го напуштил своето словенско кнежевство, Методиј оставил „жена и деца“⁶².

Главната задача што требало да ја изврши Методиј како управник на „словенското кнежевство“ во полза на византискиот двор била да ги зајакне византиските позиции во Североисточна Македонија кои станале објект на зачестени бугарски напади. Во таа смисла со доста аргументи се изјаснил и С. Троицки иако притоа не ја конкретизирал местоположбата на Методиевото словенско кнежевство, а освен тоа и доста рано

⁵⁷. Вид.: F. Grivec, *Žitja Konstantina in Metodija*, str. 30; С. Троицкий, *Св. Мефодий* . . . , стр. 98—100; И. Дуйчев, *Нов исторически извор* . . . , стр. 354—355; С. Б. Бернштейн, *Константин — Философ и Мефодий*, стр. 40 и сл.

⁵⁸. Вид.: Ив. Малышевский, *Логофет Феоктист, покровител Константина Философа*. — *Труды Киевской духовной академии*, №-2. Киев 1887, стр. 293—294; F. Dvornik, *Les Légendes* . . . , p. 17; Е. Георгиев, *Кирил и Методий, основоположници на славянските литератури*, стр. 45—46; Б. Ангелов и Х. Кодов, *Климент Охридский, Събрани съчинения* 3, стр. 206, гл. III, бел. 2.

⁵⁹. Опстојно за тоа, види: Б. Панов, *Штип и Брегалничката област во средниот век/VI—крајот на XII век/*. — *Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје*, кн. 8 /34/. Скопје, 1982, стр. 57—58; истиот, *Струмица и Струмичката област* . . . , стр. 57—58.

⁶⁰. А. Теодоров—Балан, *Кирил и Методи, II*, стр. 38.

⁶¹. Во последно време такво гледиште застапуваат: С. Троицкий, *Св. Мефодий* . . . , стр. 100; Ив. Дуйчев, *Нов исторически извор* . . . , стр. 345; С. Б. Бернштейн, *Константин-Философ и Мефодий*, стр. 40.

⁶². А. Теодоров—Балан, *Кирил и Методи, II*, стр. 67; ст. и В. Ст. Ангелов, *Из старата българска, руска и сръбска литература*, кн. II. София, 1967, стр. 89—10.

го поставил назначувањето на Методиј за словенски кнез. Изјаснувајќи се дека „во времето на кнезувањето на Методиј Бугарите го напаѓале Стримон“ т.е. дека над него постојано висел мечот на бугарската агресија, Троишки нагласено истакнал дека „главната задача на Методиј, како кнез на Стримонската клисура, била нејзината воена заштита од соседната Бугарија“. Во извршувањето на мошне сложената задача, Методиј како кнез на клисурата морал да се служи покрај со своето богато воено искуство, и со големите дипломатски способности. За одбрана на довереното „словенско кнежевство“ од Бугарите, Методиј ангажирал и голем број словенски војници, собрани од ова кнежевство, Но, набрзо се судрил со две тешкотии: нискиот морал и недисциплината на словенската војска, како и слабата мотивираност за да се бори за интересите на Византија. Сето тоа, пак, го натерало сестрано изградениот и опитен војсководач Методиј да состави закон, кој би ја отстранил недисциплината во редовите на словенската војска. Преку овој закон, меѓу словенската војска најпрвин требало да се насади византиската црковно-политичка идеологија, според која византискиот император, по божјата волја, стои на чело на сиот христијански свет, а потоа да се засилат и материјалните интереси кај војската. Така дошло, нагласува Троишки, до идејата Методиј, како словенски кнез, да го создаде т.н. Закон судный людем. Тој бил наменет за одржување, пред сè, дисциплината кај нерегуларната словенска војска, поради што С. Троишки го нарекол уште „Воен судбеник“. Инаку, законот бил напишан на словенски јазик, со грчки букви, поради што треба да се смета, истакнува Троишки, „за првенец на сета словенска литература“. Со тоа овој добар познавач на византиско-словенското црковно право ја поставил во науката „македонската теорија за потеклото на Закон судный людем, наспроти моравската и бугарската теорија, што со право ги сметал за неаргументирани и неодржливи⁶³

Меѓутоа, и покрај сестраните ангажирања на Методиј да ги затврди византиските позиции во рамките на довереното „словенско кнежевство“, во тоа не успеал за што главна причина биле зачестените бугарски завладувачки походи. Тоа, пак, ја натерало византиската централна власт да го испрати на мисионерска работа меѓу Струмјаните и помалиот брат Константин, со цел да го помогне својот брат во затврдувањето на византиската власт во Стримонската склавинија.

Дека Константин Филозоф дејствувал како византиски мисионер меѓу Словените што ги управувал брат му Методиј во првата половина на 50-тите години на IX век говорат, во прв ред, вестите од Краткото Кирилово житие и Солунската легенда.

Од Краткото Кирилово житие, наречено уште Успение Кирилово, се дознава дека Константин Филозоф, по извојуваната верска победа над бившиот иконоборски патријарх Јован VII Граматик (во

⁶³ С. Троишки, Св. Мефодий... , стр. 85—124; истиот, Мефодий как автор „Закона судного людам“. — Сб. Македонија и Македонци в прошлом. Скопје, 1970, стр. 441—453.

Житието наречен Анис), уште пред да замине во мисија кај Сарацените во Багдад⁶⁴, византиската централна власт го испратила да дејствува како мисионер меѓу Словените по реката Брегалница:

„Потоа отиде на Брегалница и најде од словенското племе неколку крстени. И колку што најде некрстени ги покрсти и ги привеле во православна вера. Им напиша книги на словенски јазик. Тие што ги преврати во христијанска вера, беа 54.000“⁶⁵.

Овие вести од Краткото Кирилово житие се слични со оние од Солунската легенда, кои говорат дека Константин Филозоф дејствувал како мисионер „во градот Равен на реката Брегалница“ и дека за потребите на тукашните Словени создал 35 букви⁶⁶.

Дека Константин Филозоф ја создал словенската азбука за потребите на Словените што живееле во рамките на „словенското кнежевство“ што го управувал неговиот брат Методиј, убедливо говорат и податоците од делото на Црноризец Храбар „За буквите“, како и од Пространото Климентово житие, Имено, Црноризец Храбар наведува дека Константин Филозоф азбуката ја создал и превел книги (писмена створи и книги прѣложи) заедно со брата си Методиј во 6363 (т.е. 855 г.)⁶⁷. Дека Константин и Методиј ја „изнашле словенската азбука“ и превеле книги од грчки на словенски јазик, се говори и во Пространото Климентово житие⁶⁸.

Од овие вести јасно се гледа дека во создавањето на словенската азбука и пишувањето книги на словенски јазик Константин Филозоф бил сестрано помаган од неговиот постар брат Методиј, кој тогаш стоел на чело на „словенското кнежевство“. Најверојатно, тој ѝ го поттикнал Константина да се зафати со создавањето на словенската азбука, која, според Црноризец Храбар, се состоела од 38 букви⁶⁹.

Меѓутоа, и покрај сестраното воено-дипломатско, црковно и културно ангажирање на Византија во овие погранични македонски краишта, и покрај ангажирањето во сето тоа и на такви способни словенски дејци, какви што биле Константин Филозоф и Методиј, Бугарите ја отстраниле нејзината власт од поголемиот дел на Методиевото словенско кнежевство уште во 50-тите години на IX век. Тоа станало за време на владеењето на бугарскиот кнез Борис, кога тој, спуштајќи се од север⁷⁰. до крајот на 855 година успеал да ги потчини Словените што живееле

⁶⁴. Вид.: V. Panov, Die Mission von Bregalnitza Konstantin des Philosophen-Kirill. — Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. 3 /29/. Скопје, 1977, стр. 113—115.

⁶⁵. Ѓ. Иванов, Български старини из Македония. София 1970 / Фототипно издание/, стр. 295; Документи за борбата на македонскиот народ за самостојност и за национална држава, I. Скопје, 1981, стр. 62 и бел. 225—234.

⁶⁶. А. Теодоров—Балан, Кирил и Методи, II, стр. 111.

⁶⁷. К. М. Куев, Черноризец Храбар. София, 1967, стр. 190—191; Документи, I, стр. 65.

⁶⁸. А. Милев. Грчките жития на Климент Охридски, стр. 80—81; сл.: Н. Л. Туницкий, Св. Климент. . . , стр. 73; Б. Панов, Дејноста на Кирил и Методија ва Македонија. — 36. Кирил Солунски, I. Изд. МАНУ. Скопје 1970, стр. 181 и сл.

⁶⁹. К. М. Куев, Черноризец Храбар, стр. 189, Документи, I, стр. 64.

⁷⁰. А. Бильбасов, Кирил и Мефодий по документалньым источникам ч. 2, стр. 4.

по реките Брегалница и Струмица⁷¹. До наложувањето на трајна бугарска власт во струмичко-брегалничките краишта тие биле изложени „на крвав и беспопштеден двобој” меѓу Бугарија и Византија, при што им се менувале господарите (бугарски и византиски)⁷². Во прилог на тоа говорат освен вестите од еден летопис дека Борис го примил „царството” на Бугарија на реката Брегалница (и на рџџџ Брегалници . . . прџџџ царство)⁷³, и податоците од Житието на Тивериополските маченици, според кои, како што истакнува Теофилакт Охридски, жителите на Тивериопол (Струмица) биле, исто така, натерани да се признаат „за робови” на Бориса и да се потчинуваат на неговата господарска заповед⁷⁴.

Во 854 година, кога кнезот Борис склучил мир со Византија⁷⁵ тој успеал да потчини поголем дел и од југозападна Македонија и од Албанија⁷⁶. Тогаш на кнезот Борис, известува Теофилакт Охридски во Житието на Тивериополските маченици, „не малку народи му се потчиниле”⁷⁷. Од Пространото Климентово житие се дознава дека тогаш Борис ги владеел Белград со другите околни српски градови и области, брегалничко-струмичките, охридско-деволските краишта, како и други македонски и албански области⁷⁸.

Завладувањата на кнезот Борис во североисточна Македонија биле олеснети и од зафатеноста на Византија во борбите со Арапите во Мала Азија и Египет⁷⁹ и зачестените борби за власт во самата византиска престолнина. Краен резултат од сето тоа бил извршениот дворски преврат во 855 година. Неуспешното водење на војната со Арапите му послужиле на кесарот Варда, вујкото на императорот Михаил III, како повод да ги отстрани од власта регентката Теодора и логотетот Теокист. По успешно извршениот преврат Теокист бил убиен, а Теодора била натерана да се повлече во манастир. Меѓутоа, иако по превратот власта поминала во рацете на Михаил III, со централната власт во Византија фактички раководел неговиот вујко Варда⁸⁰.

Во таква тешка положба се наоѓала Византија кога кон самиот крај на 855 година Методиј го напуштил своето словенско кнежевство и се повлекол во малоазиската планина Олимп⁸¹. Расположливите извор-

⁷¹. Б. Панов, Штип и Брегалничката област, стр. 57.

⁷². В. Гюзелев, Княз Борис Първи, София, 1969, стр. 40.

⁷³. Й. Иванов, Богомилски книги и легенди. София, 1970 / Фототипно издание / стр. 283.

⁷⁴. Patrologiae cursus completus, Series Graeca, t. 126. ed. J. P. Migne Paris 1864, col. 205. В; сп. Б. Панов, Охрид и Охридската област во време на бугарското владеење / средина на IX в. — 969 година /. — Годишен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот во Скопје, кн. 5—6 /321—3/. Скопје, 1979/80, стр. 140—141.

⁷⁵. В. Гюзелев, Княз Борис Първи, стр. 179.

⁷⁶. Б. Панов, Охрид и Охридската област. . . , стр. 141 и сл.

⁷⁷. PG. t. 126, col. 201, A.

⁷⁸. А. Милев, Гръцките жития на Климент Охридски, стр. 121, 125.

⁷⁹. Вид: Д. Ангелов, История на Византия, I, София 1965, стр. 307—208; Г. Острогорски, История Византије, Београд 1969, стр., 220—2231; История Византии, 2. Москва, 1967, стр. 172—173.

⁸⁰. Љ. Јурковић, Прва дипломатска мисија Константина. . . , стр. 29—31; Д. Ангелов, История на Византия, I, стр. 308; История Византии, 2, стр. 172.

⁸¹. Б. Ангелов и Х. Кодов, Климент Охридски, стр. 206, гл. III, бел. 3 и 4.

ни податоци не допуштаат со сигурност да се согледаат причините за престанувањето на управничката дејност на Методиј меѓу Струмјаните. Во Методиевото Панонско житие, во врска со тоа се вели:

„Откако помина во тоа кнежевство многу години и виде многу смутови и нереди во овој живот, ги замени стремежите си кон мрачните земни дела со небесни мисли, зашто не сакаше да ја вознемирува својата благородна душа со нешта што не опстојуваат вечно. И кога најде погодно време, го напушти кнежевството. И, откако отиде на Олимп, каде што живеат свети отци, се потстрижа и се облече во црна риза. И се повинуваше покорно на сè и исполнувајќи го во сè монашкиот чин, прилежно читаше книги”⁸².

Овие доста неодредени и замрачени податоци, пак, биле причина во науката да не се заземе единствено гледиште по прашањето околу причините кои го натерале Методиј да се повлече од световниот живот. Еден дел од научниците крајот на политичката кариера на Методиј и неговото замонашување го поврзале со дворскиот преврат во Византија, т.е. со отстранувањето од власта и убиството на логотетот Теоктист, покровителот на браќата Кирил и Методиј, како и со испраќањето во манастир на мајката на Михаил III, царицата Теодора, и приграбувањето на централната власт во Византија од кесарот Варда⁸³. За разлика од ова гледиште, постои и друго — дека прекинувањето на управничката дејност на Методиј настанало поради бугарските завладувања во Македонија во 50-тите години на IX век⁸⁴. Во последно време, од страна на К. Мечев, во науката е лансирано и трето гледиште, дека Методиј, „како син на недопогрчено словенско семејство”, како словенски управник ја согледал „опасноста за Словените да се погрчат”, па затоа решил „да се спротивстави на угрозата” преку напуштањето на политичката кариера и замонашувањето, со што застанал од „другата страна на барикадата”⁸⁵.

Држејќи се до изворите, кои говорат дека словенското кнежевство, т.е. Стримонската клисура што ја управувал Методиј, уште од времето на ханот Пресијан била изложена на постојани бугарски завладувања и дека поголемиот нејзин дел паднал под бугарска власт во првите години од владеењето на кнезот Борис, најаргументирано ни изгледа гледиштето дека Методиј „виде многу смутови и нереди во овој живот” и за да го напушти „словенското кнежевство” и да се замонаши причина биле бугарските завладувања во овој дел на Македонија. Во таа смисла се застапувал и В. Киселков (иако овие завладувања погрешно ги поставил во времето на Пресијана), кога навел дека „причините што го присиле да се посвети на пустински подвизи се природна последица од односите, меѓу грчкото и словенското население во областа што ја управувал, или пак меѓу Византија и Бугарија во тоа време. . .

⁸². Климент Охридски, Пространни жития на Климент Охридски стр. 187, 198

⁸³. F. Dvornik, Les Légendes. . . , p. 113.

⁸⁴. Вид.: В. Киселков, Славянските просветители Кирил и Методиј стр. 89 и сл

⁸⁵. К. Мечев, Кирил и Методиј. Исторически извори и литературни паметници, Софија 1969, стр. 152.

Било зашто се почувствувал навреден од своите потчинети, било зашто неговата област била завладеана од Бугарите, било зашто загубил делумно доверба во централната власт и надеж да се искачува по ступките на византиската световна хиерархија, Методиј треба да доживеал некаква душевна криза, што им дала простор на неговите потајни религиозни чувства”⁸⁶.

Бугарските завладувања во североисточна Македонија во 50-тите години на IX век, исто така, биле причина да престане и мисионерската дејност на Константин Филозоф меѓу Словените по реката Брегалница. Тоа станало кон самиот крај на 855 година, кога кнезот Борис ги потчинил струмичко-брегалничките краишта и ги натерал тукашните Словени да се покоруваат на неговиот меч⁸⁷. Поради брзите бугарски пробиви и завладувања, Методиј бил натеран „во погодно време” да го напушти своето словенско кнежевство. Од расположливите изворни податоци не е можно да се утврди дали браќата Кирил и Методиј истовремено и заеднички го напуштиле словенското кнежевство во Македонија. Е. Георгиев, кој од една страна доста аргументирано се изјаснил дека „годината 855 одведува кон дејноста на Кирил по р. Брегалница” и кон создавањето на словенската азбука во 855 година, од друга страна не е убедлив кога без сигурни докази вели дека „Методиј го покрстил бугарскиот кнез Борис” и дека брегалничката долина „веќе била под власта на Бугарите”, кога Кирил „по секоја веројатност ја поминувал границата и доаѓал на бугарска територија. Околу 855 г. Борис се уште го немал примено христијанството и следствено Кирил можел да сретне голем број непокрстени Словени, како што соопштува Краткото житие”⁸⁸.

Против таквото произволно искажување на Е. Георгиев убедливо говорат и податоците од Службата на св. Методиј, од кои се гледа дека Методиј панично го напуштил своето кнежевство кога тоа било завладеано од Бугарите: „Оставајќи род и татковина, жена и деца, свети учители, во пустина замина да живееш со светите отци, преславни. (оставивъ родъ и отчъство, подружѣи и дѣти, свѣте оучители, в поустыни изволи съ свѣтлыми отци жити, прѣславнѣ)”⁸⁹. Овие вести се во согласност со соопштението од Методијево Пانونско житие, дека во „погодно време” Методиј го напуштил кнежевството и дека тоа нешто толку многу го погодило што решил да го напушти и световниот живот и како монах заживеал со „светите отци” на планината Олимп во Мала Азија⁹⁰. Од

⁸⁶. В. Киселков, Славянските просветители Кирил и Методиј, стр. 90—94.

⁸⁷. PG. t. 126, col. 205, B.

⁸⁸. Е. Георгиев, Родината на Кирило-методијево дело. — Сб. Константин Кирил Филозоф, изд. БАН. Софија, 1969, стр. 39—40; истиот, Делото на Кирил и Методиј-принос на българският народ. — Исторически преглед, г. XXV, 4. Софија 1969, стр. 10.

⁸⁹. А. Теодоров—Балан, Кирил и Методиј, II, стр. 67; сп.: Б. Ангелов, Из старата българска, руска и сръбска литература, II, стр. 9—10

⁹⁰. Во последно време Б. Ангелов се има изјаснило дека замонашувањето на Методиј „станало по смртта на неговата сопруга” и дека „тој бил присилен од световните власти да го прими монаштвото”, или пак „поради семејни причини” / Б. Ангелов, Из старата. . . ., 9/.

друга страна, пак, самиот факт дека Константин Филозоф кон крајот на 855 година, по повлекувањето од Македонија, бил испратен од императорот Михаил III да изврши нова државна мисија кај Сарацените (Арапите) во Багдад, а потоа заедно со Методиј и кај Хазарите и Моравците, убедливо говори дека тие верно му служеле и на новиот режим во Византија, кој дошол на власт по превратот од 855 година⁹¹. Во прилог на тоа, во прв ред, говорат вестите од Кириловиот животописец, кој истакнува дека Константин Филозоф, на повик од императорот Михаил III, „со радост“ заминал да ја брани христијанската вера („Съ радостію идохъ за христіанскою вѣрѣю“ меѓу Сарацените и Хазарите⁹². Исто така, и Методијевиот животописец потврдува дека Кирил и Методиј верно му служеле на Михаил III при извршувањето на мисиите кај Хазарите и Моравците⁹³.

Branko PANOV

METHODIUS'S SLAVIC PRINCEDOM OF MACEDONIA

Summary

Beginning from the end of the IX century the Macedonian regions on South-East were exposed on frequent Bulgarian occupying campaigns. This enforced the Byzantium central authority noticeably to exchange its policy towards the Macedonian Slavs and especially towards the Strumjani who used to live on a wide space along the river Struma. Through appointing heads of the Slavs, persons from Slavic origin, giving high titles, privileges and the like to the tribal leaders, Byzantium tended to get them for the struggle against the Bulgarians. Such a task was also given an sent to govern with „the Slavic Princedom” of Macedonia to Methodius, whose dwelling place was in Strumica and Bregalnica regions. The trusted „Slavic Princedom” which from a military point of view was organized by Byzantium as a gorge, was governed by Methodius for 10 years, from 845 to 855.

Methodius acting as a Slavic prince has written the well-known „Zakon sudnei ljudem” in Slavic with Greek letters immediately before the creation of the Slavic alphabet — glagolitic. This law was intended by Methodius for the needs of the irregular Slavic army, gathered from his Princedom, for maintaining of the discipline, which was supposed to fight against the Bulgarians who

⁹¹. Вид.: Љ. Јурковић, Прва дипломатска мисија Константина... , стр. 29—30

⁹². Климент Охридски, Пространни жития на Кирил и Методиј, стр. 93, 95, 124, 126.

⁹³. Ibid, 187, 188, 198—199.

from the 40-thies of the IX century used to attack his Princedom permanently. Now, his Princedom became a border teritorry between Byzantium and the enlarged Bulgarian state.

At the first half of the 50-thies of the IX century on a missionary work among the Slavs in the course of the river Bregalnica was sent Konstantin — Cyril with an aim to help his older brother Methodius in fortification of the Byzantium positions along the Struma River. Then, in fact, Cyril helped by Methodius has created the Slavic alphabet — The Glagolitic in 855, as it was also said by Crnorizec Hrabar.

Towards the and of 855 ceased the governmental and missionary activity of Cyril and Methodius brothers in the Macedonian „Slavic Princedom”. The reason of it were the occupying campaigns of the Bulgarian prince Boris, who up to 864 occupied a larger part from the territory of Macedonia.